

Het Schelling-project

Peter Sloterdijk
Het Schelling-project

roman

Vertaling Huub Stegeman

Boom

© Suhrkamp Verlag Berlin 2016
© Boom uitgevers Amsterdam, 2017



De vertaler ontving voor het vertalen van dit boek een projectbeurs vertalers van het Vlaams Fonds voor de Letteren.



The translation of this work was supported by a grant from the Goethe-Institut which is funded by the German Ministry of Foreign Affairs.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag en binnenwerk: Marry van Baar
Afbeelding omslag: François Boucher, *The foot of miss O'Murphy*, pastelkrijt op papier, © The Bridgeman Art Library, Londen

ISBN 978 90 2440 665 4 | NUR 302, 730

www.boomfilosofie.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Inhoud

- I Onzekere premissen 11

- II De evolutietheorie
(Gedachtewisseling in Karlsruhe) 99
 - Eerste gynaecologie* 103
 - Minima Schellingiana* 121
 - Ab ovo* 127

- III De vorm van de teleurstelling 141

*Voi che sapete
Che cosa è amor,
Donne, vedete
S' io l'ho nel cor.*

Voor Bea Therese

I Onzekere premissen

Peer Sloterdijk, vanuit het Grand Hyatt,
Marlene-Dietrich-Platz, Berlijn, 12 maart 2015

Kurt, mijn beste!

Wat ben ik blij dat we elkaar na al die jaren opnieuw hebben ontmoet. Je hebt het zelf gezien, ik ben nog altijd even gek.

Doe me een plezier en stuur me je e-mailadres in een goed leesbare vorm, in blokletters alsjeblieft. Je moet het me maar niet kwalijk nemen, maar ik kan jouw enigszins kriebelige handschrift niet lezen. Karaktervol is het zeker. En is een zekere onleesbaarheid niet vaak een eigenschap van karakter?

Na herhaalde pogingen om jouw kalligrafie te ontcijferen weet ik nog altijd niet wat er staat. De Ansichtkaart van de *Jongen met zwaard* van Manet uit het Metropolitan spreekt voor zich, maar het e-mailadres dat je achterop hebt geschreven, vind ik nogal hermetisch. Je schrijft alsof je een Egyptenaar bent die is opgegroeid met hiërogliefen, maar eigenlijk sympathie koestert voor het Hebreeuwse schrift. Dat brengt echter met zich mee dat de volgorde van medeklinkers en klinkers vatbaar wordt voor verwisseling. Bij natuurlijke talen is dat niet van groot belang. Iedereen schrijft zo orthografisch als hij kan, en er valt altijd wel wat uit op te maken. Bij e-mailadressen leidt de geringste fout echter al tot een fa-

taal probleem. Een punt op de verkeerde plaats, een vergeten klinker, een spatie te veel, en meteen komt er een melding terug van de mailer-daemon: uw bericht kon helaas niet worden bezorgd. Evenzogoed wel de eerste machine ooit die haar excuses maakt.

Wat wij van plan zijn is hoog spel. Ook jij, mijn beste Kurt, moet voortdurend op de hoogte blijven, zeven dagen per week, desnoods om vier uur 's ochtends. Stuur me je elektronische adres in duidelijk leesbare letters, dan geef ik het direct aan het team door.

Voor nu stuur ik je nog één keer een brief op papier. Die laat ik straks beneden bij de conciërge afdrukken. Ik zal hem niet ondertekenen, want ik heb tegen de avond afspraken in de stad. Als het goed is, brengen ze hem nog voor de laatste lichte naar het postkantoor en heb jij de brief morgenmiddag.

Een dergelijke concessie aan het transportwezen van gisteren zal ik waarschijnlijk niet zo vaak meer doen. Kunnen we ons dat in deze tijd eigenlijk nog wel voorstellen? Een beschreven vel papier moet een nacht lang over rails rollen, voorbij afgelegen dorpen, bevolkt door voor de televisie in slaap gesukkelde oudjes, in een envelop gevouwen, gefrankeerd en met het speeksel van de schrijver dichtgeplakt, alsof de afzender er al bij voorbaat mee heeft ingestemd dat de overheid zijn DNA-profiel vastlegt. Post en verleden zijn synoniem geworden. Volgen alle versleten verhalen niet hetzelfde stramien: de nachttrein naar God mag weten waar?

De enige correspondentie van mijn hand die nog de trein neemt, is verder het notariële attest waaruit blijkt dat ik nog leef en dat ik elk jaar weer per post moet insturen om te voorkomen dat de pensioenverzekering mijn ouderdomspensioen stopzet. Elk jaar in februari, wanneer de hemel het zwaarst drukt, laat ik mijn nog-in-leven-zijn accrediteren.

Voor wat wij van plan zijn, hebben we alles nodig, behal-

ve de ouderwetse post. Begrijp je? Het is niet zozeer de gang naar de brievenbus die me tegenstaat. Als brievenposter heb ik mijn taak vervuld, en als postzegelklever ook. Ik loop tegen de zeventig, en wel zo snel dat ik het gevoel heb me te veel te haasten. Kun je je voorstellen hoeveel postzegels ik al heb geplakt om geestelijk in leven te blijven? En hoe vaak ik niet het klepje van de brievenbus heb horen dichtvallen, niet zelden met het gevoel dat post en lot hetzelfde zijn?

Als we hechten aan efficiëntie, zijn we inmiddels afhankelijk geworden van het net. Wij ouderen stammen uit een langzamer tijdperk, en we moeten extra moeite doen om bij te blijven. Op dit moment ontwikkelen velen zelfs een nieuwe langzaamheid, omdat ze niet begrijpen dat de snelheid van het licht niet alleen een natuurkundige constante is, maar ook een morele maat. Licht neutraliseert schadelijke afstanden. Afstand is een maat voor de toegestane onverschilligheid. Wat verder weg ligt dan tienden van een lichtseconde, mogen we waarschijnlijk ook in de toekomst verwaarlozen. Daarentegen zal wat binnen tienden van lichtseconden valt, ons vroeger of later wat aangaan. Tot dertigduizend kilometer gelden de spelregels van een slachtoffergroep.

Om je de waarheid te zeggen heb ik in de maanden sinds de afgelopen zomer, toen we voor het eerst over het voorstel begonnen te spreken, vaak tegen aanvallen van moedeloosheid moeten vechten. Het zal mijn collega's waarschijnlijk weinig anders zijn vergaan. Al snel vroeg ik me af of we ons wel tot het juiste adres hadden gewend. De Deutsche Forschungsgemeinschaft, de organisatie voor wetenschappelijk onderzoek, lieve hemel, is dat uiteindelijk niet enkel nog een opvang voor mainstreamers en oplichters? Bovendien maak ik me zorgen over onszelf. Hoewel we elkaar prima leken aan te vullen, werd steeds duidelijker hoe ver onze uitgangspunten van elkaar verwijderd zijn. We kunnen ons dan wel aan de gezamenlijke zaak hebben toegewijd, toch blijft de

wereld een deur naar duizend woestenijen, leeg en koud. Neem me niet kwalijk Kurt, zo was het niet bedoeld. Zodra men Nietzsche citeert, schiet men zijn doel voorbij.

Dat wij ons erdoor geknokt hebben, is vooral te danken aan de wijsheid dat we ons niet te zeer moeten laten meeslepen door de twijfel. Dat was niet bepaald positief denken, maar wel bijna net zoiets. Tussendoor, terwijl ik het zoveelste ontwerp redigeerde, had ik nauwelijks nog wat om tegen de zwaarmoedigheid in te zetten. Op duistere momenten was het mij duidelijk waarom ons voornemen onmogelijk ergens toe kon leiden. De vanzelfsprekendheid dat het zou mislopen zat voor het slapengaan als een grijnzende aap op mijn borstkas. Uiteindelijk houdt men toch steeds weer niet veel meer dan een bundel eenzaamheden in de hand. Dat was al even onmiskenbaar als die typische leugen van onze tijd, dat er in het geval van een drukverlies in de cabine zuurstofmaskers naar beneden zullen komen uit het paneel boven je.

Dat we elkaar goed begrijpen, Kurt: van die onzin die men aan de universiteiten 'excellentieclusters' noemt, moet ons voornemen zich wel onderscheiden, ook al lijkt het er qua vorm wel op. Bij een thema als het onze zou het bijeenrapen van 'aanzetten' uit verschillende vakgebieden verkeerd zijn. Natuurlijk beweren de bijeenrapers dat het er altijd strikt interdisciplinair aan toe moet gaan. Maar in werkelijkheid willen ze alleen maar geld en aanstellingen voor hun vazallen.

In dat soort zaken zijn wij helemaal niet geïnteresseerd. We hebben een onderwerp gevonden dat ons uitdaagt, ongeacht waar we eerder mee bezig waren. Vroeger zou men dan gezegd hebben dat we door een idee gegrepen zijn. Niet bang zijn voor het pathos! Voor dit idee moeten onze hersenen parallel geschakeld zijn. Alleen dan is men gezamenlijk intelligenter dan alleen. Dus laat ik mijn hypotheses nog eens op een rijtje zetten.

Ons team omvat tot nu toe niet meer dan vijf mensen. Veel nieuwe medestrijders zullen er niet meer bij komen, twee of drie misschien, als we geluk hebben. Het ligt voor de hand dat we nog iemand uit de paleontologie proberen te vinden, maar dat zou wel eens niet zo eenvoudig kunnen zijn. De nieuwelingen zouden toch eerst moeten bewijzen dat ze de filosofische inzet begrijpen. Wij hebben er niets aan dat iemand ons botje voor botje, tand voor tand kan vertellen hoe de overgang van het hominidenwijfje naar de sapiensvrouw is verlopen. Hardwarekennis helpt ons niet verder.

Onze paleontologische vrienden, de bottenlezers en tand-interpreten, kennen we inmiddels beter dan ons lief is. We hebben al te veel tijd verloren aan hun uitweidingen. Zij zullen ons niet helpen zolang ze vastzitten in perspectieven die de onze niet kunnen zijn. Op een bepaalde manier mag ik ze wel, en ze lijken wel een soort beschaafde afdeling van het genootschap Skull and Bones. Wanneer ze in Oost-Afrika een kies met één knobbelkje meer dan normaal vinden, of een met gaatjes tot fluit gemaakt reigerbotje in de Schwäbische Alb, slaan ze gelijk alarm en beweren dat de geschiedenis van de mens moet worden herschreven. Ons uitgangspunt is echter dat we die van het begin af aan heel anders moeten benaderen.

En daarmee komen we tot het punt waarop alles nu vastzit: het ontbreekt ons aan iemand die de neurogynaecologie vertegenwoordigt, of om het beestje maar gewoon bij zijn naam te noemen: de paleo-endocrinologie. Dat zal de zwakke plek in onze onderneming blijven. Misschien moeten we die wel tot het laatst openhouden. We kunnen beter zelf al op dit tekort wijzen dan dat we riskeren de verkeerde aan te trekken.

Dat men de hormonen van Adam en Eva niet met de spade kan opgraven, is eenvoudig in te zien. Van het allersubtielste is niets overgebleven. Maar wat dit probleem voor gevol-

gen heeft gehad voor het beeld van de geschiedenis van de homo sapiens, dat weet eigenlijk niemand precies. Wij als filosofen beschikken in elk geval niet eens over de veelzeggende botten waar de debatten van onze collega's aan de antropologische instituten meestal om draaien.

En we kunnen al evenmin aan iemand uitleggen waarom wij bij onze onderneming veel speculatiever te werk gaan dan die lui van de afdeling Oude botten. Dat ook honderd-duizend jaar geleden de processen van het leven werden aangestuurd door hormonen, behoeft geen omstandig betoog. De mediators – wat een heerlijke term – waren de hiërogliefen van de dier- en menswording, en zijn dat ook gebleven. Dat valt net zo min te ontkennen als de continentale drift, die nog niemand ooit met eigen ogen heeft gezien. Onwaarneembaarheid is het handschrift van heel het verre verleden. Op een bepaald moment liggen de eerder nog samenhangende landmassa's duizenden kilometers uiteen, van elkaar gescheiden door een oceanische gracht van epische omvang, en niemand was erbij om getuige te zijn van de vervreemding van de continenten. Laten we eens aannemen dat een camera vanuit het heelal tamelijk onverschillig, met één foto elke duizend jaar, had vastgelegd hoe Afrika en Zuid-Amerika steeds verder van elkaar afdreven. Dan konden we nu beschikken over een aangrijpende film die liet zien hoe landmassa's zich laten scheiden en na die scheiding steeds verder van elkaar vervreemden, ook al is aan het verloop van de kustlijn nog duidelijk te zien waar ze elkaar vroeger hebben geraakt.

Iets vergelijkbaars overkomt ons in de biosfeer. Al geruime tijd drijven we hormonaal af naar situaties die we niet meer overzien. En toch zijn die mediators die het leven zijn bepalende kenmerken gaven, een werkelijkheid. Ze zijn zo echt als de zonnwinden waarvan vrijwel niemand van ons iets voelt, afgezien van de bijzonder gevoeligen. Men zou

overigens eens iets over engelen, deeltjes en hormonen moeten doen.

Onze voorouders, de Afrikanen, dreven op het continentale plat de halve planeet rond zonder te weten wat hun overkwam, en in hen dreven de hormonen. Laat eens wat tijd verstrijken, en dat hoeven niet eens hele tijdperken in de geschiedenis van de aarde te zijn. Het werkelijke verdwijnt spoorloos.

Voor wat ons interesseert zullen we nooit solide bewijzen in handen krijgen. Onze collega's van de paleofractie beseffen immers niet hoeveel geluk ze hebben met hun regelmatig opduikende empirische vondsten. Zij hebben hun botten en hun hypothesen. Die ontkiemen, verwelken weer en belanden in het archief. Anders dan zij werken wij als een stel paranoïden uitsluitend met veronderstellingen, gebaseerd op andere veronderstellingen.

Wat leren wij van de situatie dat ons, de nakomelingen van onthaarde apen, van de secreties van onze voorvaders niets rest, afgezien van wat we in ons dragen? Wij lijken een merkwaardig soort geheime dienst, die werkt met de aannahme dat datgene wat werkelijk bepalend is, waarschijnlijk nooit aan het licht zal komen. De nieuwe leer van de oudste dingen gaat daar ook van uit. Het is nu eenmaal zo dat we niet over het oudste kunnen beschikken. De werkelijke archeologie heeft geen object. Wie het verleden wil leren kennen, kan alleen in het duister opereren. Het duister is niet het onbewuste, zoals veel psychologen dachten, en het is ook niet het mystieke dat zich beweerdelijk vanzelf zou tonen. Het is het niet-niets, dat op het eerste gezicht lijkt op het voltooide niets. Spoorloosheid is het eerste feit van de natuurhistorie.

Ga maar na: in het zand van Oost-Afrika wordt zo ongeveer eens per jaar, of anders toch elke twee jaar, het darmbeen opgegraven van een sapiensvrouw die laten we zeggen

zeventigduizend jaar geleden heeft geleefd. De wetenschapsjournalistiek reageert altijd weer enthousiast wanneer er nieuwe argumenten voor een convergentie onder de voorouders van de mensheid worden gevonden. Unesco stelt geld beschikbaar voor verdere opgravingen. Een schouderblad, een hoektand met voortekenen van menselijkheid, een kuitbeen, een halswervel; er wordt altijd wel iets gevonden. Voorouders zijn er ongelukkig genoeg meer dan voldoende. Niet voor ieder van hen is de tijd lang genoeg gebleken om spoorloos te verdwijnen.

Laten we onze darmbeenvrouw Eva, Lilith of Hannelore noemen. Onmiddellijk steekt een wezen de kop op dat alle argumenten voor afstandelijkheid tenietdoet. Ze had je overgrootmoeder of een oudtante kunnen zijn geweest.

Over haar dagelijks en haar liefdesleven weten we minder dan niets. Had het woord 'liefde' voor haar eigenlijk al een betekenis? De heupbeenbezitster moet toch op haar eigen manier 'in de wereld' hebben gestaan en belangstelling hebben gehad voor anderen en voor de dingen? Maar mogen we werkelijk naar de innerlijke Eva vragen? Hoe zouden er dingen in haar zijn opgekomen? Beschikte ze over iets van wat wij een innerlijk leven zouden noemen? Kreeg zij het benauwd wanneer de zon 's avonds achter een heuvel verdween? Was zij angstig toen ze met haar groep op de regen wachtte, terwijl de bodem in de savanne door de gloeiende hitte van de zon barstte?

Ze zag waarschijnlijk hoe olifanten hun slurf hieven en zich stof over het lijf gooiden. Ze zag hoe een pasgeboren gnoe uit de opengebarsten schede van haar moeder op de grond stommelde, hulpeloos naakt en een heerlijke buit voor de dichtbij wachtende gebitten. Ze zag hoe de jagers terugkeerden en zich heel flink voordeden om hun terneergeslagenheid niet te verraden. Ze zag hoe het kampvuur gloeide in de nacht over de savanne. En ze wist: die mensen die het